

Machno v Paříži

Ida Mett

Krátce před válkou jsem sepsala své vzpomínky na Machna, jak jsem ho poznala během svého pobytu v Paříži. Tyto poznámky se během války ztratily. Ale, když jsem viděla, co někteří lidé o Machnovi napsali, rozhodla jsem se sepsat tyto vzpomínky znovu, abych uvedla jeho příběh na správnou cestu.

Abychom mohli představit úplný obraz Machna, bylo by pravděpodobně nutné portrétovat ho v době jeho „slávy“ na Ukrajině. Ale jak rozhodneme kdo byl „skutečný“ Machno – energická postava proslulá po celé Ukrajině, nebo zbídačený emigrant trápící se v exilu? Myslím si, že historická přesnost je nadevše, takže se pokusím vyprávět vše, na co si vzpomenu, od doby, kdy jsem ho poznala.

Okolo „Baťky Machna“ a jeho hnutí na Ukrajině během občanské války vyvstaly nejrůznější legendy. Jeden den mohla telegrafická zpráva agentury Rosta uvádět, že byl zatčen Rusy, a druhý den byly zprávy naprosto jiné. Jako studentka snící o hrdinských činech a absolutní svobodě jsem si Machna představovala jako skutečného hrdinu – udatného, silného, beze strachu, nesobeckého – bojovníka za věc lidu. Vzpomínám si, že se na Ukrajině říkalo, že býval učitelem na základní škole. A tak jsem v roce 1925 dorazila do Paříže, a zjistila jsem, že Machno je tu také. Netrpělivě jsem čekala na příležitost se s ním setkat, a brzy jsem dostala šanci. Setkala jsem se s ním v hotelovém pokojíku, kde žil se svou ženou a dcerkou. Byl úplně jiný, než jsem čekala: malý a křehkého vzezření, nebyl ničím nápadný. Později jsem ho mohla vidat pravidelně, a když jsem ho poznala, lépe jsem chápala jeho charakter a jeho roli v občanské válce.

Myslím si, že na Machnovi bylo nejdůležitější věcí to, že vždy zůstal v podstatě ukrajinským rolníkem. V žádném případě jste o něm nemohli říci, že by bal bezstarostný, protože hluboko uvnitř byl opravdový, šetrný rolník, s perfektním pochopením venkovského života a zájmů obyčejných lidí.

Machno se v časném mládí stal revolucionářem, teroristou. Celý jeho způsob života byl perfektním odrazem jeho času. Vyrůstal ve velké rodině chudých zemědělských dělníků. Ještě jako mladý společně s přáteli vyráběl bomby, a jednou dal jeden ze svých „výrobků“ do laboru, ve kterém jeho matka obyčejně zadělávala těsto. Můžete si představit překvapení a smrtelný strach chudinky maminky, když uslyšela výbuch a viděla lavor, který vyletěl z pece. Krátce po této tragikomické události se Machno pokusil zabít místního policistu, za což byl odsouzen k trestu smrti. Bylo mu právě sedmnáct a život mu zachránila pouze prosba a zásah jeho matky: jeho rozsudek byl změněn na doživotí. Machno zůstal za mřížemi až do revoluce v r. 1917.

Únorová revoluce r. 1917 otevřela vrata vězení a Machno byl opět volný. Nyní mu bylo 25 let¹ a byl vyzbrojen vzděláním získaným na revoluční „univerzitě“, věznici Butyrky. Machno v Moskvě dlouho nezůstal. Spěchal zpět do svého rodného města Guljaj-Polje a vrhl se do víru revoluce.

Machno mezi lidmi v této oblasti požíval značné autority, a první anarchistické skupiny, jež založil, byly tvořeny místními rolníky. Když se později pokoušel sepsat historii hnutí, přisuzoval těmto skupinám funkci hnací síly partyzánského hnutí. Popíral významnost role anarchistů zvenčí a viděl je jen jako „speciální hosty“, kteří k podstatě hnutí nic nepřidali. Machno byl pevně přesvědčen, že to byla pouze jeho oddanost, která vedla k tomu, že hnutí bylo anarchistické.

Byl Machno čestný muž, který si přál jen to nejlepší pro své lidi, nebo to byla jen náhoda, že skončil ve středu tohoto ohromného boje? Myslím si, že ve svém postoji sociálního zánícení byl skutečný. Byl politickým vůdcem s přirozeným talentem, ačkoli současně se nechal zatáhnout do hazardních vojenských dobrodružství, kde dokonce ani jeho politické znalosti a osobní schopnosti nebyly garantem úspěchu či přežití. Nicméně si myslím, že byl přesně tou vhodnou osobou pro roli lidového mstitele. Mimořádně, slabost Machnovského hnutí byla také slabostí povstaleckého rolnictva v celém Rusku: nemělo žádné jasné cíle a konkrétní úkoly. Rolníci chtěli nade vše zemi a svobodu, ale nevěděli, jak s nimi nakládat. Tato slabost částečně vysvětluje proč dokonce ani dnes není ruské rolnictvo schopné úspěšně oponovat novému feudalismu vnucenému Stalinem.

Pamatuji si na to, jak mi jednou Machno vyprávěl svůj sen. Bylo to na podzim roku 1927. Procházeli jsme se v Bois de Vincennes. Možná ho krása přírody dostala do poetické nálady a naklonila ho k sdílnosti. Mladý Michnijenko (tehdejší Machnovo příjmení) se vrátí domů do Guljaj-Polje, začne pracovat,

¹ Editor toto poopravuje udávaje, že Machno byl na jaře 1917 starý takřka 28 let.

povede tichý, čistý život a ožení se s mladou rolnicí. Bude mít dobrého koně a dobrou výstroj. On a jeho žena se večer vrátí domu, po úspěšném dni na trhu, kde prodávali plody své sklizně. Také si tam nakoupili dárky. Machno se příběhem nechal tak unést, že úplně zapomněl, že je právě v Paříži a nemá ani zem, ani dům, ani mladou ženu. V té době žili s jeho manželkou odděleně – odlučovali se častokrát, jen aby se znovu sešli a pokoušeli se znovu žít pospolu. Bůhví proč se to tak zvrtilo. Machnova žena ho pravděpodobně neměla v té době už ráda, a kdoví jestli vůbec kdy. Byla ukrajinskou učitelkou a její názory měly blízko k Petljurově táboru – nikdy skutečně neměla co do činění s revolučním hnutím.

Jednou jsem četla, že Machno se stal anarchistou pod vlivem učitelky kterou si později vzal. To je absolutní nesmysl. Galinu Kuzmenko² nepoznal do doby, než se stal známým Baťkou Machnem. Evidentně byla tato obyčejná učitelka přitahována možností být ženou mocného ukrajinského hetmana. Nicméně nebyla jedinou ženou v přízni Baťka Machna. Machno mi v Paříži vyprávěl, že v dobách jeho největší moci, lidé přicházeli a pochlebovali mu, a mohl mít jakoukoli ženu, kterou by si přál, ale ve skutečnosti neměl na soukromý život žádný čas. Machno mi to vyprávěl, aby odhalil falešný mýtus o pijáckých orgiích, jichž se měl účastnit. Machno byl ve skutečnosti nezkažený muž, někdo by skoro mohl říci, že byl cudný. Připadalo mi, že jeho vztah k ženám kombinoval jistou rolnickou jednoduchost s respektem k slabšímu pohlaví, charakteristickým pro ruské revoluční kruhy na přelomu století. Čas od času s upřímnou lítostí vzpomínal na svou první ženu, rolnickou dívkou z jeho rodného města, kterou si vzal krátce po svém propuštění z vězení, v roce 1917. Z tohoto manželství měl jedno dítě, ale když se Machno během německé okupace musel skrývat, někdo řekl jeho ženě, že byl zabit a ta se znovu provdala. Dítě zemřelo. Machno už jí nikdy znovu neviděl.

Machno měl na pravé tváři nápadnou jizvu, která se táhla ke spodnímu rtu. Byla to památka na ránu, kterou mu zasadila jeho žena Galina, která se ho jednou snažila zabít ve spánku. To se stalo v Polsku, a zdá se, že tehdy byla zamilovaná do jednoho Petljurova důstojníka. Nevím jistě, jaký byl motiv tohoto zuřivého činu. Machnova žena se ho ve společnosti často, kdykoli to jen bylo možné, snažila zkompromitovat a ponížit. Jednou v mé přítomnosti řekla o někom: „Tak tohle je skutečný generál, ne jako byl Nestor.“ Tím, že to řekla chtěla ukázat, že svého muže nepovažuje za skutečného vojenského vůdce. Avšak Galina moc dobře věděla, že když byl Machno v Rumunsku, vláda mu skládala pocty příslušné nejvyšším důstojníkům.

V Paříži pracovala Galina Kuzmenko jako domácí posluhovačka a kuchařka. Cítila se být předurčena pro lepší způsob života, ale osud k ní nebyl zrovna milostivý. V letech 1926-27 žádala sovětské úřady o povolení k návratu do Ruska. Moskva, nakolik vím, její žádost odmítla, ale nemyslím si, že by jí to Machno někdy odpustil. Fakt, že zůstávali spolu byl pravděpodobně způsoben jejich slabostí a neschopností ukončit vztah. Když Machno zemřel dala se dohromady s Volinem. Společně také spáchali nanejvýš nečestný čin - ukradli Machnův osobní denník z pod jeho polštáře. Tak se stalo, že se tento unikátní rukopis nikdy nedostal na světlo. Byl to Machnův deník po celou dobu jeho exilu. V něm si zaznamenával postřehy o soudruzích, jejich aktivitách a mnoho dalšího. Víím, že existoval, protože v roce 1932 mi Machno řekl, že by rád zaznamenal mé mínění o událostech, jichž jsem také byla svědkem. Chtěl se ujistit, že jeho záznamy v diáři budou přesnou výpovědí o tom, co se stalo.

Jestliže se nemýlím měla Galina Kuzmenko během nacistické okupace Francie poměr s nějakým německým důstojníkem a spolu se svou dcerou odešla do Berlína, kde byla později zabita během bombardování města. Ale možná to tak není, a stále kdesi žije. Nemůžu ani vyloučit, že žije kdesi v Rusku.³

Machno svou dcerku velmi miloval. Nevím, jaký byl jejich vztah ke konci jeho života, ale když byla malá, Machno si s ní bez přestání hrál, skutečně ji rozmazloval. Někdy se rozčílil a dal jí pohlavek, ale

² Od této fáze evidentně Agafija Andrejevna Kuzmenko přešla na používání Galina jako svého jména.

³ A.V. a V.F. Belaš ve své knize "Dorogí Nestora Makhno" (Proza publishers, Kiev, 1992) zmiňují, že Agafija A. Kuzmenko byla po nacistické okupaci Francie deportována do Německa na nucené práce. Po osvobození sovětskými vojsky se vrátila do rodné země. Dostala 10 let vězení a její dcera byla umístěna do internátní školy v Džezkazganu (centrální Kazachstán). Po skončení svého trestu žila Kuzmenko se svou dcerou v Džezkazganu, vystavena neustálým příkořím ze strany sovětských úřadů. Kuzmenko zemřela 23.3. 1976 ve věku 86. let. Kniha A.V. a V.F. Belaše obsahuje dvě černobílé fotografie A. Kuzmenko – jednu z 20. let a druhou ze 70. let, která ji ukazuje jako čipernou starou ženu.

pak byl celý nešťastný při pomýšlení na to, že na ní vztáhl ruku. Nestor snil o tom, že jí zajistí vzdělání. Po jeho smrti jsem ji viděla už jen jednou, bylo jí sedmnáct. Byla Machnovi velice podobná, ale zdálo se, že o něm skoro nic nevěděla, a nemyslím si, že by jí nějak jeho osudy zajímaly.

Co se týká Machnova vztahu k Volinovi, jsem si jistá, že muže, který se později stal partnerem jeho ženy, neměl rád, ani ho nerespektoval. Machno ho považoval za nedůvěryhodného a bezcharakterního. Machno mi často vyprávěl, že na Ukrajině mu pochleboval a nikdy neměl odvahu projevit svůj názor, když byl Baťka Machno poblíž. Jednou byl na machnovském štábu popraven bolševický vyjednávač jménem Polonskij.⁴ Mnoho členů štábu z toho bylo nešťastných. Volin přišel na štáb, a když se doslechl, co se stalo, zeptal se: „Co si Baťka myslí? Jestliže říká, že to byla správná věc, pak se tou věcí nebudu zabývat.“ Machno seděl ve vedlejší místnosti a byl opilý. Když slyšel soudruhy mluvit, vešel dovnitř a došel k Volinovi: „Tak ty neodsuzuješ, že byl právě zastřelen člověk? Ani ses nezeptal, proč byl popraven! Dokud to Baťka schvaluje, je to v pořádku, co? Ale člověk může dělat chyby, zvláště, když je opilý, nebo snad ne? Co na to řekneš, he?“ Volin se rozhodl, že bude moudřejší neodpovídat.

Když žil Machno v Paříži, sám a v chudobě, byla situace jiná. Mnoho lidí nyní nachází kuráž ostře kritizovat jeho roli na Ukrajině. Machno byl dostatečně mazaný, aby věděl o co jde. Kritiku tohoto typu strašně nenáviděl. Ale když mu někdo řekl pravdu, a když viděl, že oponent si je jistý, mohl se urazit, ale není pochyb, že takových lidí schopných objektivitu si hluboce vážil.

Můžu podat jeden z příkladů Machnovy citlivosti ke kritice, přímo z vlastní zkušenosti. Jednou jsem přepisovala kopii jeho vzpomínek. V jednom bodě jsem si všimla, že historicky podstatná fakta jsou smíchaná s citacemi projevů na veřejných mítincích z prvních pár měsíců revoluce. Tyhle kousky nebyly originál a po tolika letech ani nemusely být vůbec citovány. Projevy tohoto typu se děly v roce 1917 na každém rohu, a svěřovat je papíru nebyl žádný velký čin. Řekla jsem Machnovi, že jeho vzpomínky jsou velmi zajímavé, ale toto není cesta, jak napsat knihu. Fakta a dokumenty se musí vybrat a sestavit tak, aby vytvořily celistvý celek. Machno už v této fázi napsal dvě knihy, ale ještě se ani nedostal k Machnovščině – všechno co napsal byla jen svého druhu předmluva. Machno si vše pozorně vyslechnul, ale vůbec neuvažoval o tom, že by se mou radou řídil. Známa svou nepřilíšnou taktností, jsem mu řekla: „Jsi velký voják, ale ne spisovatel. Proč se nezeptáš někoho ze svých známých, aby ti pomohl paměti sepsat? Například Marie Goldsmid.“

Machno mi ta slova nikdy nezapomněl. Možná si na mou radu ke konci života nakonec vzpomněl, protože věci dopadly přesně tak, jak jsem se obávala: kniha o Machnovščině nebyla dokončena. Jeden z Machnových přátel, Francouz, mu nabídl materiální pomoc, aby mohl dokončit své paměti, ale když neviděl žádný náznak toho, že to někdy dokončí, přestal mu dávat peníze. Machno byl donucen si znovu na živobytí vydělávat, a tak své paměti skutečně nikdy nedokončil. V posledních letech svého života žil Machno v kruté bídě, která nijak psaní nepomáhala.

Byl Machno antisemita? Jsem přesvědčena, že nebyl. Považoval Židy za schopné a inteligentní lidi, možná jim lehce záviděl, ale nikdy se v jeho vztazích k Židům neprojevila ani trocha nepřátelství. Nařčení z antisemitismu Machna bezpochyby zarmucovala, a jako silný internacionalista cítil závažnost nebezpečí z toho plynoucí. Machno byl hrdý na to, že popravil hetmana Grigorijeje⁵ a prohlašoval, že povídačky o pogromech vyvolaných machnovci jsou mrzké lži.

Ptám-li se sama sebe, jak bylo možné, že osobnost jakou byl Machno, získala svého času takovou neuvěřitelnou moc nad lidmi, domnívám se, že jsem viděla Machna jako skutečného ukrajinského rolníka v hloubi svého srdce. Nikdy se nestal ničím jiným. Navíc byl jako velký herec, který před davem procházel proměnou. V menším kruhu lidí komunikoval s obtížemi. Jeho zvyk užívat velká slova se zdál v důvěrném prostředí absurdní a na nepravém místě. Ale stačilo, aby se dostal před velké obecenstvo, a zjevil se brilantní, výřečný a sebejistý řečník. Jednou jsem se účastnila veřejného mítinku v Paříži o otázce antisemitismu a Machnovském hnutí. Byla jsem zasažena neuvěřitelnou silou proměny, kterou tento ukrajinský rolník předvedl.

⁴ Editor dodává: „M.L. Polonskij, bolševik, velitel jednoho pluku machnovské armády, byl zatčen machnovskou kontrarozvědkou pro podezření z plánování zavraždění Machna a zastřelen 5.12. 1919.“

⁵ Ataman Grigorijev – viz. Historie Machnovského hnutí, vydáno Anarchistickou knihovnou FSA

Bezpochyby se na jeho úspěchu u mas podílel i další rys Machnova charakteru – jeho neuvěřitelná odvaha a smělost. Aršinov, ačkoli měl s Machnem zjevně negativní vztah, líčil, že Machno se pod nepřátelskou palbou procházel, jako by to byl pouhý deštík. Aršinov shledával odvahu tohoto typu psychologickou anomálií.

V letech své emigrace, stejně jako mnoho jiných slavných lidí, trpěl Machno neschopností adaptovat se na normální, každodenní život. Zdálo se, že byl rozmrzlý, když lidé nemluvili o něm. A tak neustále poskytoval novinářům rozhovory, ačkoli dobře věděl, jak nepřátelskými k němu bylo mnoho stran a lidí v jeho okolí. Jednou mě jeden ukrajinský novinář požádal, abych mu domluvila s Machnem interview. Radila jsem Nestorovi, aby ten rozhovor nedělal – dobře jsem věděla, jak ten novinář překroutí jeho slova a, že nebude žádná možnost to po vytištění vyvrátit. Ale Machno mě neposlouchal. Novinář jeho slova překroutil a zveřejnil si co chtěl. Machno byl našťvaný, ale nemyslím si, že by si z toho vzal nějaké poučení.

Byl Machno vůbec schopný vrátit se zpět k tomu být „menším“ člověkem? Možná snil o tom, že by žil jako obyčejný rolník, ale to bylo nyní samozřejmě nemožné.

Vzpomínám si, že jednoho dne jsme mluvili o osudu sovětských generálů Buďonného a Vorošilova. Machnův postoj k nim byl poznamenán profesionálním respektem, a já jsem dokonce měla dojem, že mu na mysl přišla – možná bezděčně – myšlenka, že také mohl být generálem Rudé armády. Ale nikdy o tom nemluvil. Naopak, řekl mi, že kdyby se měl někdy vrátit do Ruska, měl by projít vážným studiem válečného umění. Toto doznání by možná mohlo být považováno za nahlas vyslovený sen. Ale jsem si jistá, že kdyby se Machno vrátil do Ruska, trvalo by jenom den-dva, než by měl konflikt s nadřízenými. Vždycky byl čestným mužem a netoleroval by sociální nespravedlnost.

Věřil Machno skutečně v anarchismus, který obhajoval? Nemyslím si. Je to spíše tak, že zůstával věrný vášni svého mládí, a v té době byl anarchismus druhem víry, víry, která se zdála být schopná změnit tvář země a učinit chudé šťastnými. Machno měl o anarchitech, které v Rusku poznal v době revoluce, nízké mínění. Považoval je za nekompetentní. Když se přidali k Machnovščině jako „teoretici“ cítil, že jsou v praxi ve srovnání s obyčejným ukrajinským rolníkem, který je učil o čem všem je kuráž, slabí a zbabělí. Machno sžíravě kritizoval Kropotkina za jeho patriotický postoj, který zaujal v roce 1914. Na závěr je možno říci, že Machno jasně cítil rozdíl mezi anarchistickými myšlenkami a jejich ztělesněním ve skutečném životě, ve společnosti.

Byl Machno opilec, jak ho popisoval Volin? V Paříži, v průběhu tří let, jsem viděla Machna při mnoha, mnoha příležitostech, a nikdy jsem ho neviděla opilého. Několikrát proběhly večere zorganizované západními anarchisty na jeho počest, kde jsem ho doprovázela jako tlumočnice. Po jedné skleničce vína roztával, jeho oči začaly zářit a byl daleko výřečnější. Ale opakují: ani jednou jsem ho neviděla skutečně opilého. Jak jsem říkala, v posledních letech svého života byl často hladový, tehdy možná šel a začal pít. Pár kapek alkoholu bylo všechno, co jeho nemocné, oslabené tělo zvládlo. Předpokládám ale, že když byl hetmanem, tak pil jako každý jiný rolník.

Podle mého názoru byla negativní stránkou jeho osobnosti patologická nedůvěra a podezřívání ostatních. Ale to bylo také vcelku pochopitelné v kontextu – zkušenosti z Občanské války byly v jeho mysli stále příliš živé. Musí být řečeno, že Machno byl schopen podezřívát dokonce i své nejbližší přátele.

Byl Machno schopen rozeznávat přátele od nepřátel? Myslím si, že čas od času byl, a pomáhal mu zdravý instinkt. Ale se svým bojovným charakterem často nevycházel s lidmi, kteří mu srdečně přáli to nejlepší. Po jeho smrti jeho osobní deník padl do rukou dvou jeho nepřátel, jeho ženy a Volina, čemuž nedokázala zabránit ani celá jeho nedůvěřivost.

Ida Mett
Machno v Paříži

Získáno 19. 12. 2024 z <https://www.nestormakhno.info/czech/mett.htm>
Přeloženo Pavlem Peckou

anarchistickaknihovna.org